

5

ภาณู พัทธ์เศว

เกษตรวิถีธรรม วิถีไท

ท่ามกลางระบบเกษตรเคมีแบบเชิงเดี่ยว การพุ่งขึ้นของราคาขายพาราไดโคมกระพือให้เกษตรกรเปลี่ยนนาข้าว แปลงผัก และสวนผลไม้ มาปลูกขายพารากันแทบทุกพื้นที่ เงินที่ได้จากการขายน้ำยางก็เอาไปซื้อข้าวปลาอาหารมากินกัน ฤๅ...วิถีชุมชนเกษตรกรรมภาคใต้กำลังเปลี่ยนไป

มีคนถามว่า ในวันนี้ระบบเกษตรกรรมพื้นบ้านที่ผลิตอาหารเพื่อการกินอยู่แบบพอเพียง ยังหลงเหลืออยู่อีกหรือไม่ ?

ในขณะที่การพึ่งพาระบบอาหารโลกทวีความรุนแรงมากขึ้น ทำให้เกษตรกรรมแบบครัวเรือนล่มสลาย และชุมชนยากจนลง สภาพการนี้เอื้อประโยชน์แก่ธุรกิจการเกษตร ซึ่งเกษตรกรต้องพึ่งพิงมากขึ้นทุกวัน ธุรกิจเหล่านี้เป็นธุรกิจผูกขาดของบริษัทยักษ์ใหญ่ข้ามชาติ ซึ่งจำหน่ายทุกสิ่งทุกอย่าง ที่เกษตรกรแบบอุตสาหกรรมต้องการ ไม่ว่าจะเป็นอุปกรณ์การเกษตร เมล็ดพันธุ์ ยาปฏิชีวนะ ปุ๋ยเคมี ยาฆ่าแมลง และอื่นๆ อีกมากมาย

การเชื่อมโยงกันระหว่างเกษตรกรกับผู้บริโภค อาจเป็นทั้งยุทธศาสตร์และเรื่องน่ายินดีที่ทุกชีวิตได้ลิ้มรสอาหารสดใหม่ ปลอดภัยจากท้องถื่น นี่คือการเบิกบานใจในชีวิตมนุษย์ ที่ได้สัมผัสกับธรรมชาติโดยตรง แต่โลกทุกวันนี้ไม่เพียงแต่แยกผู้ผลิตออกจากผู้บริโภคเท่านั้น แต่ยังแยกเราทุกคนออกจากโลกแห่งธรรมชาติด้วย

คำถามมีอยู่ว่า...เราจะก้าวเดินไปบนเส้นทางอันโดดเดี่ยวและเปลี่ยวเหงา หรือจะรวมพลังกันสร้างเส้นทางสายใหม่

ในการเกษตรแบบผสมผสาน การบำรุงรักษาความสมบูรณ์ของดินย่อมทำได้หลายทาง เช่น การปลูกพืชหมุนเวียนอย่างหลากหลาย การเติมธาตุอาหารให้แกดิน โดยใช้เศษอาหาร เศษพืช มูลสัตว์ ในมุมมองของเกษตรกรแบบอินทรีย์ ดินเป็นทรัพยากรที่มีชีวิต ซึ่งต้องได้รับการบำรุง เพื่อให้ได้ผลผลิตที่ดีในระยะยาว ดินที่ดีจะมีสิ่งมีชีวิตต่างๆ อยู่มากมาย ทั้งหมดนี้มีบทบาทสำคัญยิ่งในการย่อยสลายอินทรีย์สาร แต่อนิจจา...ระบบเกษตรเคมีแผนใหม่ได้ทำลายจุลินทรีย์เสียสิ้น ทำให้ดินกลายเป็นเพียงวัตถุไร้ชีวิต และเป็นพิษต่อสิ่งแวดล้อม

“ทุกข์ของชาวนา คือทุกข์ของแผ่นดิน” เป็นวาทกรรมอมตะที่สะท้อนความทุกข์ยากของเกษตรกร ชาวไร่ชาวนามาทุกยุคสมัย ดังนั้นปัญหาของเกษตรกร ที่ผ่านมามักได้รับการแก้ไขตามนโยบายของพรรคการเมืองที่ขาดความเข้าใจในสาเหตุแห่งทุกข์อย่างแท้จริง เป็นการแก้ปัญหาดังกล่าวโดยประชาชนแทบไม่มีส่วนร่วมในการวางแผนชีวิตของตนเองแม้แต่ร้อยละ

เกษตรกรส่วนใหญ่ ยังหลงวนอยู่ในค่ายกลของระบบเกษตรเคมีเชิงเดี่ยว อันเป็นกลไกของระบบทุนเสรีที่ย่ำยีศักดิ์ศรีความเป็นมนุษย์ เพราะเป้าหมายสูงสุดของ ระบบทุนนิยมคือ ทำทุกวิถีทางเพื่อให้ได้กำไร สูงสุดทุ่มเทโฆษณาชวนเชื่อเพื่อกระตุ้นเจ้าความอยากของมนุษย์ กิเลสตัณหาของมนุษย์ให้เกิดการบริโภคอย่าง บ้าคลั่ง ไม่เคยสนใจใยดีว่าเกษตรกรและผู้บริโภคจะมีสุขภาพที่เลวร้ายอย่างไร

ปัญหาที่มาระทบชีวิตเกษตรกร จึงไม่ใช่มีเพียงแต่ปัญหาต้นทุนการผลิตสูง ผลผลิตราคาตกต่ำ หรือ ระบบนิเวศน์ทางการเกษตรเสื่อมโทรมเท่านั้นปัญหาพื้นฐานที่สำคัญในชีวิตเกษตรกร ก็ไม่แตกต่างไปจากผู้คนทั่วไปที่ถูกครอบงำจากกระแสบริโภคนิยม จมปลักอยู่ในอบายมุข จนถอนตัวไม่ขึ้น นี่คือนิยามปัญหาใหญ่ที่บ่อนทำลาย เศรษฐกิจและความสุขในชีวิตเกษตรกรส่วนใหญ่ของประเทศ ปัญหานี้ยังไม่ได้รับการแก้ไขอย่างจริงจัง แล้วยัง ถูกกระหน่ำซ้ำเติมจากนโยบายประชานิยมของรัฐบาลอย่างหวนเวียนจากสถิติในโครงการพักรบหนี้ของรัฐบาล ที่ส่งเกษตรกร เข้าอบรมในโครงการพัฒนาคุณภาพชีวิต พบว่านอกจากเกษตรกรเป็นหนี้เพราะใช้สารเคมีแล้ว ยังพบว่ากว่า 90 % เป็นหนี้เพราะติดอบายมุข นั่นหมายความว่ารายได้ที่หามาด้วยความ เหนื่อยยาก ถูกใช้จ่ายอย่างฟุ่มเฟือยไปกับสิ่งเสพติดอมเมา

ในการสัมมนาหรือการฝึกอบรมเกษตรกรที่ภาคีรัฐและองค์กรเอกชนจัดขึ้น เนื้อหาส่วนใหญ่ยังมุ่งเน้น ไปที่การให้ความรู้ด้านโลกทัศน์เพื่อให้เกษตรกรรู้เท่าทันโลกาภิวัตน์ เขตการค้าเสรี หรือรูปแบบการผลิต และ เทคนิคเกษตรชีวภาพแต่ยังขาดองค์ความรู้ด้านชีวิตทัศน์เพื่อให้เกษตรกรใช้วิถีธรรมในการจัดการชีวิตให้มีความสุข ค่านิยมในสังคมปัจจุบันและระบบการศึกษาแบบแยกส่วน ทำให้ชีวิตผู้คนส่วนใหญ่ห่างไกลศาสนาเข้าใจว่า โลกหน้าไม่มี ชีวิตเกิดมาชาติเดียวไม่จำเป็นต้องมีศาสนา ด้วยเห็นว่าศาสนาเป็นเพียงพิธีกรรม ทหารู้ไม่ว่าศาสนา คือวิชาดับทุกข์ในชีวิตมนุษย์ ดังนั้นการนำพาประชาชนให้เข้าถึงแก่นคำสอนของศาสนา ปฏิบัติศีล 5 ละ อบายมุขเพื่อสันติสุขในชุมชน ต้องประสานความร่วมมือกันระหว่างองค์กรชุมชนต่างๆ ทั้งองค์กรปกครอง ส่วนท้องถิ่น บ้าน วัด และโรงเรียน ให้ร่วมจิตร่วมใจกันทุกฝ่าย

พุทธศาสตร์เกษตรอินทรีย์วิถีไท เกิดจากการสรุปบทเรียนแห่งความทุกข์ยากของเกษตรกร ตามหลัก อริยสัจ 4 ในพุทธศาสนา ซึ่งประกอบด้วย ทุกข์ (ปัญหา) สมุทัย (สาเหตุ) นิโรธ (ทางออก) และมรรค (วิถี ปฏิบัติ) และร่วมกันผลักดันนโยบายสาธารณะเพื่อผลักดันการแก้ปัญหาทุกขภาวะของชุมชน ที่กีดกร่อนชีวิต มาอย่างยาวนาน การแสวงหาเส้นทางหลุดพ้นจากทุกข์ ก่อให้เกิดกระบวนการฝึกอบรมเพื่อเปลี่ยนความคิด จิตใจของเกษตรกรเสียใหม่ โดยร่วมกันพัฒนาหลักสูตรคุณภาพชีวิตแบบองค์รวมเพื่อให้มีพลังขับเคลื่อนไปสู่ การสร้างสรรค์จิตวิญญาณใหม่

ระบบนิเวศวิทยาทางการเกษตร ภูมิภาคใต้

พื้นที่ภาคใต้สามารถจำแนกพื้นที่ออกเป็น 5 กลุ่มน้ำคือกลุ่มน้ำภาคใต้ฝั่งตะวันออก กลุ่มน้ำภาคใต้ฝั่งตะวันตก กลุ่มแม่น้ำตาปีกลุ่มน้ำทะเลสาบสงขลา และกลุ่มน้ำแม่น้ำตาปี ลักษณะภูมิประเทศของภาคใต้มีลักษณะพิเศษต่างจากภาคอื่นๆ คือ มีทะเลล้อมรอบ 2 ด้านชายฝั่งทะเลตะวันออก ติดกับท้องทะเลอ่าวไทย ชายฝั่งทะเลตะวันตก ติดกับท้องทะเลอันดามัน

พื้นที่ส่วนกลางเป็นทิวเขาที่วางตัวในแนวเหนือ - ใต้สองแนวคู่ขนานกันยาวตลอดไปกับชายฝั่งทะเล ทิวเขาภูเก็ดแนวตะวันตก ซึ่งต่อมาจากทิวเขาตะนาวศรี และทิวเขานครศรีธรรมราช แนวตะวันออก คือ เทือกเขาหลวง ส่วนทิวเขาสันกาลาศรีทางตอนใต้แบ่งเขตแดนระหว่างประเทศไทยกับมาเลเซีย ที่จังหวัดสตูลไปทางตะวันออกจนถึงบริเวณต้นน้ำโกลก จังหวัดนราธิวาส

ในภาคใต้มีสภาพอากาศเฉพาะ แตกต่างจากภาคอื่นๆ ของไทยมีเพียง 2 ฤดูเท่านั้น คือ ฤดูฝนและ ฤดูแล้ง ไม่มีฤดูหนาวอุณหภูมิตลอดทั้งปีไม่แตกต่างกันมากนัก ด้วยสภาพอากาศเช่นนี้ทำให้นำพืชจากภาคอื่นๆ มาเพาะปลูกไม่ประสบความสำเร็จ เช่น ลิ้นจี่ ลำไย มะม่วง และผักเมืองหนาว เป็นต้น และด้วยพื้นที่ภาคใต้มีความชุ่มชื้นสูง ทำให้สภาพป่ามีลักษณะเป็นป่าฝนเขตร้อนชื้นซึ่งเหมาะสมกับการทำการเกษตรในรูปแบบวนเกษตรซึ่งมีความหลากหลายทางพันธุกรรมพืชสูงมาก

และเนื่องจากพื้นที่ภาคใต้อยู่ในเขตรมรสุม ได้รับอิทธิพลจากลมพายุเขตร้อน ตั้งแต่ช่วงเดือน พ.ย. - ม.ค. ของทุกปีอันเป็นสาเหตุหนึ่งที่ทำให้เกิดน้ำท่วม น้ำป่าไหลหลาก อุทกภัย / วาตภัย และแผ่นดินถล่ม เช่น กรณีน้ำท่วมรุนแรง ในปี พ.ศ. 2518 2519 และ 2532 ในฤดูแล้งช่วงปลายปีถึงต้นปี ลมพายุแรงสร้างความเสียหายแก่พืชผลและทรัพย์สินมากขึ้นเป็นทวีคูณ เช่น กรณีวาตภัยที่แหลมตะลุมพุก พ.ศ. 2505 วาตภัยจากพายุเกย์ ที่จังหวัดชุมพร พ.ศ. 2532

บริบททางสังคม และเศรษฐกิจในการพัฒนาระบบการเกษตร

ระบบและรูปแบบการเกษตร ในพื้นที่แต่ละแห่งถูกออกแบบภายใต้เงื่อนไขปัจจัยหลายประการ ทั้งเงื่อนไขทางนิเวศวิทยา เศรษฐกิจ สังคม และวัฒนธรรม ในอดีตรูปแบบการเกษตรได้รับการพัฒนาขึ้นมาจากเงื่อนไขเฉพาะภายในท้องถิ่น เพื่อตอบสนองความทรงจำเป็นการดำรงชีวิตและสืบทอดความเป็นชุมชน ชาวไร่ชาวนาจึงเน้นการสร้างผลผลิตที่หลากหลายให้สามารถพึ่งพาตนเองและนำเอาผลผลิตส่วนเกินไปแลกเปลี่ยนสินค้าอื่นๆ ที่ไม่สามารถผลิตได้เอง ขณะเดียวกันการพัฒนาระบบ การผลิตให้มีความหมายในทางวัฒนธรรม เพื่อสร้างเอกลักษณ์หรือความเป็นตัวตนให้มีความภาคภูมิใจในตัวเอง และสามารถดำรงการอยู่ร่วมเป็นชุมชนให้สืบเนื่องต่อไปได้อย่างยั่งยืน ต่อมาเมื่อชุมชนท้องถิ่นมีปฏิสัมพันธ์กับภายนอกมากขึ้นและได้รับอิทธิพลจากระบบสังคม เศรษฐกิจ และการเมืองระดับมหภาค ภายใต้ระบบการปกครองของรัฐบาล รูปแบบการทำเกษตรของชาวไร่ชาวนาจึงถูกกำหนดหรือทำให้เปลี่ยนแปลงไป โดยปัจจัยเงื่อนไขต่างๆ ดังกล่าว จุดเปลี่ยนสำคัญของการเปลี่ยนแปลงระบบการเกษตร เกิดขึ้นตั้งแต่ประเทศไทย มีการใช้แผนพัฒนาเศรษฐกิจ สร้างความทันสมัย และเร่งทำให้เกิดการขยายตัวของภาคธุรกิจ อุตสาหกรรม โดยที่ภาคการเกษตรมีฐานะเป็นแหล่งผลิตวัตถุดิบเพื่อตอบสนองต่อเป้าหมายต่างๆ เหล่านี้

อย่างไรก็ตาม ภายใต้ทิศทางหลักในการพัฒนาระบบการเกษตรแผนใหม่ ยังคงมีชุมชนเกษตรกรรมอีกมากมายที่พยายามดิ้นรน เพื่อสร้างทางเลือกในการพัฒนาระบบการเกษตรของตนเอง ที่มุ่งมั่นสร้างความมั่นคงและยั่งยืนให้แก่วิถีชีวิตและระบบนิเวศ มากกว่าการมุ่งเน้นเพียงการสร้างเม็ดเงิน หรือการทำตามนโยบายรัฐบาลแบบไม่ลืมหูลืมตา เกษตรกรและชุมชนเกษตรกรรมเหล่านี้ ส่วนหนึ่งเป็นชุมชนที่ยังยืนหยัดจะสืบสานระบบเกษตรวัฒนธรรมแบบพื้นบ้านของตนให้ดำรงอยู่ต่อไป เพื่อธำรงคุณค่าของระบบและศักดิ์ศรีของเกษตรกร อีกส่วนหนึ่งเป็นชุมชนที่ได้รับบทเรียนที่เจ็บปวดอย่างแสนสาหัสจากการหลงเข้าไปอยู่ในวังวนของระบบเกษตรแผนใหม่ และพยายามที่จะพลิกผันชะตากรรมของตนเอง ให้เดินไปบนวิถีการเกษตรแบบใหม่ที่มีความยั่งยืนมากกว่าอดีตที่ผ่านมา

การเข้าสู่ระบบเกษตรแผนใหม่ในบริบททุนนิยม

ประเทศไทยได้ดำเนินการปรับเปลี่ยนแบบแผนการผลิต จากการทำการเกษตรแบบดั้งเดิมเพื่อยังชีพมาเป็นการเกษตรแบบแผนใหม่ใช้สารเคมี และนำระบบการเกษตรของประเทศเข้าสู่ระบบการค้าโลกอย่างจริงจังนับตั้งแต่การประกาศใช้แผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติฉบับที่ 1 เป็นต้นมา โดยได้รับการสนับสนุนเงินกู้จากแหล่งทุนข้ามชาติต่างๆ ไม่ว่าจะเป็นธนาคารโลก ธนาคารเพื่อการพัฒนาเอเชีย กองทุนการเงินระหว่างประเทศ โดยเฉพาะในด้านการพัฒนาโครงสร้างพื้นฐานเพื่อสนับสนุนการขยายตัวทางเศรษฐกิจ การปรับระบบการเกษตรและการปลูกพืชเศรษฐกิจเพื่อส่งออก

นอกเหนือจากการรับเงินสนับสนุนเหล่านั้น รัฐบาลยังจำเป็นต้องรับเงื่อนไขต่างๆ ของแหล่งเงินกู้ และนำมาใช้กำหนดนโยบายพัฒนาประเทศ ส่วนการใช้เงินกู้เหล่านั้นก็หาเงินจากการขาดดุลการขาดดุลงบประมาณชาติของประเทศไปขายรวมทั้งการเก็บภาษีปัจจัยการผลิตทางการเกษตร และการเก็บภาษีการส่งสินค้าเกษตรออกขายในต่างประเทศและตลาดโลก ซึ่งล้วนแต่ทำให้เกษตรกรรายย่อยประสบความยากลำบากในการผลิตและการดำรงชีวิตอย่างหนักหน่วง

การทำเกษตรแผนใหม่ในพื้นที่ภาคใต้

พืชเศรษฐกิจหลักของภาคใต้ คือ ยางพารา ที่นำเข้ามาปลูกในช่วงทศวรรษ 2440 ตามมาด้วยการก่อตั้งสถานีทดลองกสิกรรมภาคใต้องค์การสวนยาง และกองทุนสงเคราะห์สวนยาง เพื่อส่งเสริมการปลูกยางพาราเชิงเดี่ยวเพื่อการค้าอย่างเป็นระบบ ตั้งแต่ก่อนการเริ่มประกาศใช้แผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ

ในทศวรรษ 2510 มีพืชเศรษฐกิจอีก 2 ชนิด ที่รัฐส่งเสริมให้ปลูกในพื้นที่ภาคใต้ คือ ปาล์มน้ำมัน และกาแฟ และในช่วงทศวรรษนี้เช่นกันที่มีมติคณะรัฐมนตรีให้สัมปทานป่าไม้ในภาคใต้ โดยเฉพาะอย่างยิ่งในปี 2516 - 17 มีการเปิดสัมปทานป่ามากที่สุด ซึ่งเป็นช่วงเดียวกับการขยายพื้นที่การปลูกพืชเศรษฐกิจทั้ง 3 ชนิดตามหลังการสัมปทานป่า

แม้ว่าต้นทุนการผลิตปาล์มน้ำมันของไทยจะสูงกว่าของมาเลเซียมาก แต่รัฐใช้มาตรการอุดหนุน และมีการตั้งกำแพงภาษีนำเข้าสูงรวมทั้งควบคุมปริมาณการนำเข้าจากต่างประเทศ นอกจากนั้นยังอนุญาตให้

ธุรกิจเอกชนเช่าที่ป่าสงวนแห่งชาติผืนใหญ่ในอัตราเช่าที่ถูกมากเพื่อปลูกปาล์มน้ำมันอีกด้วย

ส่วนกรณีกาแฟ ราคารับซื้อที่ค่อนข้างสูงในยุคแรก ๆ เป็นปัจจัยสำคัญที่ดึงดูดให้เกษตรกรที่ประสบความล้มเหลวจากการทำนาหันมาทำสวนกาแฟมากขึ้น รวมถึงการอพยพถิ่นฐานชุมชนของคนอีสานเข้าสู่พื้นที่ภาคใต้ เพื่อบุกเบิกจับจองพื้นที่ปลูกกาแฟ แต่ต่อมาราคากาแฟก็ผันผวนไม่แน่นอน และส่วนใหญ่ราคาจะตกต่ำลงอย่างต่อเนื่อง

คนบนพื้นที่ราบลุ่มที่ทำนาไม่ได้ผลเต็มที่หรือไม่สามารถขยายพื้นที่ทำนาตามการเพิ่มขึ้นของประชากรได้เข้ามาปลูกบ้านเรือนในเขตป่าชายเลน และหันมาประกอบอาชีพประมงพื้นบ้านขนาดเล็ก อาศัยความอุดมสมบูรณ์ของป่าชายเลนและทะเลชายฝั่งในการทำมาหากิน แต่ก็ประสบปัญหาจากการที่นายทุนหรือบริษัทธุรกิจการเกษตรใช้พื้นที่ป่าชายเลนเลี้ยงกุ้งกุลาดำ ซึ่งนอกจากจะทำลายทำให้ป่าชายเลนลด ลงแล้วยังปล่อยของเสียจากนาุ้งลงสู่ระบบนิเวศ อย่างไม่รับผิดชอบต่อสิ่งแวดล้อมและพื้นที่การเกษตรที่อยู่ใกล้เคียง โดยเฉพาะการแพร่กระจายความเค็มสู่พื้นที่นาข้าวจนได้รับความเสียหายมากมาย

ภายใต้ระบบการเกษตรเชิงพาณิชย์ทำให้ภาคใต้เต็มไปด้วยสารเคมี ตั้งแต่ป่าชายเลนไล่ไปจนถึงป่าบก ทั้งการเลี้ยงกุ้งชายฝั่งและป่าชายเลน การทำนา สวนปาล์มน้ำมัน กาแฟ และยางพารา มีการใช้สารเคมีกัน ในปริมาณที่มากขึ้นเช่นเดียวกับภูมิภาคอื่นของประเทศ ทั้งนี้รวมหมายถึงชีวิตและความเป็นอยู่ที่ยากลำบากมากขึ้น เป็นหนี้สินมากขึ้น

บทเรียนและความล้มเหลวจากระบบเกษตรแผนใหม่

การเกษตรดั้งเดิมเพื่อการยังชีพ และทรัพยากรธรรมชาติ ดิน น้ำ ป่า ที่อุดมสมบูรณ์ คือฐานการดำรงชีวิตที่สำคัญของชุมชนในอดีตที่มีการแลกเปลี่ยนแบ่งปันกันภายในชุมชนและระหว่างชุมชนมากกว่าการซื้อขายด้วยเงินตรา การปรับเปลี่ยนแบบแผนการผลิตการเกษตรสู่ระบบการเกษตรเชิงพาณิชย์เป็นการปรับเปลี่ยนแบบ “ถั่งโถม” โดยมีความเจริญของประเทศอารยะตะวันตกเป็นแม่แบบและเป้าหมาย

องค์ความรู้ ภูมิปัญญาในระบบเกษตรกรรมดั้งเดิมที่ก่อเกิดสิ่งสมและตกทอดจากบรรพบุรุษเป็นเวลาหลายร้อยปีหลายรุ่นอายุคนองค์ความรู้และภูมิปัญญาที่มีอยู่อย่างหลากหลายเหล่านี้ ได้ถูกสังคมปัจจุบันพยายามล้มและละทิ้งแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติที่ประกาศใช้มาตั้งแต่ปี พ.ศ. 2504 คือ สัญลักษณ์ของการ “ล้มหลง” ต่ออารยะธรรมตะวันตก ข้าว ข้าวโพด มันสำปะหลัง ปอ อ้อย ยางพารา ปาล์มน้ำมัน กาแฟ สัตว์เศรษฐกิจ กุ้ง ปลา ไก่ หมู วัว ฯลฯ ภายใต้ระบบเกษตรเชิงพาณิชย์ที่ล้นด้วยพึงพวงค์ความรู้และภูมิปัญญาตะวันตก ไม่เพียงแต่ในขั้นตอนการผลิตเท่านั้น ยังรวมถึงขั้นตอนการขายผลผลิตหรือการจัดการผลผลิตและการดำรงชีวิตประจำวัน

การผลิตในระบบเกษตรเคมีเชิงเดี่ยวเพื่อการค้า ปัจจัยการผลิตเท่านั้นหลัก ที่สำคัญทั้งพันธุ์พืช พันธุ์สัตว์ เครื่องมือ อุปกรณ์ เครื่องจักรกล ปุ๋ยเคมี สารเคมีทางการเกษตร อาหารสำเร็จรูป ฯลฯ ล้วนแต่ต้องใช้เงินทุนซื้อหามา และถ้าเงินทุนไม่เพียงพอ ก็ต้องไปกู้ยืมมาจาก ธกส. สหกรณ์การเกษตร หรือนายทุนท้องถิ่น

เกษตรกรคาดหวังจะได้ผลผลิตที่มีทั้งปริมาณและคุณภาพสูง ซึ่งการจะได้มานั้นต้องแลกด้วยการลงทุนปัจจัยการผลิต และการดูแลรักษาอย่างดีเต็มที่ ขณะที่ราคาผลผลิตไม่สามารถรู้ล่วงหน้าและถูกกำหนด

มาจากพ่อค้านายทุน ซึ่งล้วนแต่เป็นมาตรการเอารัดเอาเปรียบเกษตรกรและผู้บริโภค

โดยส่วนใหญ่มูลค่าการขายผลผลิตมักจะน้อยกว่าค่าใช้จ่ายใช้ชีวิตประจำวันและการลงทุนในรอบปีต่อไป ทำให้เกษตรกรมีชีวิตความเป็นอยู่ที่ย่ำแย่ลง มีหนี้สินเพิ่มขึ้น หลายครอบครัวอยู่ในภาวะอาหารไม่พอเพียง ใช้ชีวิตแบบอัตคัดขัดสน จนไปสู่จุดสุดท้ายคือล้มละลาย ถูกยึดที่ดินทำกิน นกลายเป็นเกษตรกรเช่าที่ดินทำกินหรือเปลี่ยนไปทำอาชีพอื่น ไม่เคยปรากฏพบว่ามีเกษตรกรรายย่อยที่ทำการเกษตรเคมีเชิงเดี่ยวเพื่อการค้าเพียงอย่างเดียวด้วยความขยันขันแข็ง ตรงไปตรงมา แล้วมีชีวิตความเป็นอยู่ร่ำรวย

ระบบเกษตรเคมีเชิงเดี่ยวเพื่อการค้า คือกลไกของระบบทุนเสรีนิยมที่มีเป้าหมายอยู่ที่กำไรสูงสุด (ของพ่อค้านายทุน) ทำให้เป็นไปไม่ได้ที่จะทำให้ชีวิตและความเป็นอยู่ของเกษตรกรดีขึ้น นอกเสียจากเกษตรกรบางรายจะใช้โอกาสดีที่ว่า และทำตนเป็นนายทุนท้องถิ่น ชูตริตเอารัดเอาเปรียบเกษตรกรด้วยตนเอง

แม้จะมีความพยายามแก้ไขปัญหการถูกเอารัดเอาเปรียบด้วยการรวมกลุ่มกันเป็นองค์กรในลักษณะต่างๆ เพื่อการต่อรอง แต่ถ้ามวลสมาชิกและองค์กรยังมุ่งการผลิตเพื่อการค้า แม้ว่าจะต่อรองลดราคาปัจจัยการผลิตได้ ก็อาจมีมูลค่าน้อยกว่าการกระตุ้นการใช้จ่ายของเกษตรกรในกิจกรรมเดียว และอาจเกิดผลเสียหายในภาพรวมเพิ่มมากขึ้น เช่น สหกรณ์การเกษตรกลายเป็นตัวแทนขายปัจจัยการผลิตทางการเกษตรให้กับบริษัทธุรกิจการเกษตร

การปรับเปลี่ยนเข้าสู่ระบบเกษตรกรรมเชิงเดี่ยว เพื่อการค้านอกจากจะเป็นช่องทางของกลุ่มทุนนิยมแสวงหากำไรยังเป็นปัญหาต่อเนื่องผู้บริโภค ทั้งสินค้าราคาแพง และปนเปื้อนสารเคมี สารพิษ รวมถึงผลกระทบต่อระบบนิเวศการผลิต ทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมให้เสื่อมโทรมลง

ปัญหาหลายกรณีกำลังเข้าสู่ภาวะวิกฤต ปัญหาด้านการเกษตรไม่ใช่เป็นปัญหาเฉพาะของเกษตรกรอีกต่อไป แต่เป็นปัญหาของทั้งสังคมที่แต่ละฝ่าย ทั้งภาครัฐ นักวิชาการ สื่อมวลชน เกษตรกร ผู้บริโภค จะต้องร่วมกันเรียนรู้และมีส่วนร่วมมีบทบาทหน้าที่ในการแก้ไขปัญหาอย่างถูกทิศทาง

วิธีคิด คุณค่า และอุดมการณ์ เกษตรอินทรีย์วิถีไท

การปรับเปลี่ยนสู่ระบบเกษตรกรรมยั่งยืน ต้องเกิดขึ้นจากการปรับเปลี่ยน กระบวนการทัศน์ อันหมายถึง การปรับเปลี่ยนกระบวนการทางความคิดใหม่ที่เกิดจากการตระหนักคิด วิเคราะห์รอบครอบรอบด้านด้วยเหตุผล และความเป็นจริง เมื่อมีข้อสรุปทางความคิดแล้ว หรือ “ตกทางความคิด” ก็หาหนทางนำเอาแนวความคิดนั้นไปปฏิบัติอย่างเป็นกระบวนการขั้นตอน สอดคล้องกับอริยะสี่จ 4 อันเป็นแนวทางดับทุกข์ของพระพุทธศาสนา คือ ทุกข์ สมุทัย นิโรธ มรรค

ทุกข์ หมายถึง การสำรวจและกำหนดสภาพปัจจุบันของความทุกข์ หรือตัวปัญหา ซึ่งเกิดจากการร่วมวิเคราะห์ตัวปัญหาด้านการเกษตรและด้านที่เกี่ยวข้อง ระบบเกษตรกรรมเคมีเชิงเดี่ยวเพื่อการค้า ไม่ว่าจะผลิตพืชหรือสัตว์อะไร ก็จะมีปัญหาที่ตรงกัน เป็นต้นว่า ต้นทุนการผลิตสูง ผลผลิตตกต่ำ มีโรคและแมลงทำลายทำให้เกิดความเสียหาย ปุ๋ยเคมีและสารเคมีแพงขึ้นทุกปี ราคาผลผลิตต่ำ ตลาดรองรับน้อยกว่ารายจ่าย ค่าครองชีพสูง สินค้าอาหารราคาแพง สุขภาพทรุดโทรม ดิน น้ำเสื่อมโทรม ไม่มีเงินส่งลูกเรียนในระดับสูง ยากจน เป็นหนี้สิน ภัยธรรมชาติทั้งแห้งแล้งและน้ำท่วม ครอบครัวขาดความอบอุ่น ฯลฯ เหล่านี้

คือส่วนหนึ่งของทฤษฏีเกษตรกรที่อยู่ในวิถีเกษตรเคมีเชิงเดี่ยวเพื่อการค้า

สมุทัย วิเคราะห์ค้นหาสาเหตุของการเกิดปัญหานั้นๆ บทสรุปที่เหมือนกัน คือ เกษตรกรละการใช้ภูมิปัญญาดั้งเดิมที่สืบทอดมาตั้งแต่อดีตกาล ซึ่งอยู่บนรากฐานของการพึ่งพาตนเอง และการแลกเปลี่ยนแบ่งปันเอื้ออาทร เช่น เมล็ดพันธุ์ที่ตนเองเก็บไว้สามารถแบ่งปันให้กันได้ เมื่อหันมาทำเกษตรเคมีเชิงเดี่ยวเพื่อการค้า ทุกเรื่องราวเป็นภูมิปัญญาจากภายนอก เริ่มตั้งแต่ขบวนการปฏิวัติเขียวมาจนถึงขบวนการปฏิวัติหีสพันธุกรรม ซึ่งนับวันเกษตรกรพึ่งตนเองได้น้อยลง ๆ และในที่สุดก็จะมีวิถีการผลิตและวิถีชีวิตพึ่งพาทันทีโดยสมบูรณ์

นิโรธ การพันทุกข์ หรือการไปถึงเป้าหมายของชีวิตด้วยเหตุผลที่เป็นจริงได้ เรื่องนี้สำคัญมาก เกษตรกรที่ทำการเกษตรเคมีเชิงเดี่ยวมีเงินหรือความสะดวกสบาย ความร่ำรวยเป็นตัวตั้ง แม้จะปรับมาทำเกษตรยั่งยืน ถ้าไม่เปลี่ยนเป้าหมายถึงชีวิต โอกาสที่จะบรรลุสู่เป้าหมายด้วยความพึงพอใจนั้นเป็นไปได้ยาก มีแต่จะเดินสู่ความทุกข์ เป้าหมายในการทำเกษตรกรรมยั่งยืน คือ การมีชีวิตและความเป็นอยู่ที่พอเพียง มั่นคงด้านอาหารและรายได้ มีสุขภาพดี ครอบครัวมีความอบอุ่น เป็นการกำหนดเป้าหมายแบบมีสติ ใช้ปัญญา ทั้งนี้จากประสบการณ์บทเรียนของเกษตรกรที่ทำเกษตรกรรมยั่งยืนมาหลายปี ถ้าจะเกิดความร่ำรวยขึ้นภายหลังก็เป็นเรื่องที่เป็นไปได้และไม่ต้องตกใจ แต่ถ้าเอาความร่ำรวยมาก่อนมักจะม้วนเสื่อเลิกทุกอย่างไป

มรรค คือแนวทางหรือวิถีทางที่นำไปสู่การดับทุกข์ ซึ่งเครือข่ายเกษตรอินทรีย์วิถีไทได้สร้างกระบวนการพัฒนาคุณภาพชีวิตให้เกษตรกรพึ่งตนเองได้อย่างมีความสุข เพื่อจะได้เป็นเกษตรกรต้นแบบต่อไป

ความสำเร็จของเกษตรกรต้นแบบ

คุณสมบัติของเกษตรกรต้นแบบตามแนวทางเกษตรอินทรีย์วิถีไท ไม่ได้มุ่งเอาความสำเร็จทางการเงินเป็นตัวตั้ง แต่คำนึงถึงการดำเนินชีวิตที่มีความสุขแบบพอเพียงไม่เป็นหนี้ ใช้ธรรมะในศาสนาถือศีล 5 ละอบายมุขเป็นพลังขับเคลื่อนจนเกิดสันติสุขตามหลักไตรสิกขา คือ ศีล สมาธิ ปัญญา แม้เป้าหมายในการดำเนินชีวิต ไม่เอาเศรษฐกิจเป็นตัวนำแต่อันสงค์ของการลด ละ เลิกอบายมุข ได้ส่งผลให้เศรษฐกิจมันคงพอเพียงเลี้ยงครอบครัวได้อย่างมีความสุข ระบบการผลิตที่เน้นทิศทาง “กินทุกอย่างที่ปลูก ปลูกทุกอย่างที่กิน” ทำให้เกิดความมั่นคงทางอาหารและเอื้ออำนวยให้สุขภาพดีเพราะอาหารที่ปลอดภัยจากสารพิษ คือยาวิเศษที่เยี่ยมยอดดังคำกล่าวที่ว่า “สุขภาพดีไม่มีขาย ถ้าอยากได้ต้องทำเอง” ผลผลิตที่เหลือจากบริโภคในครอบครัวจึงค่อยเอื้อเพื่อแบ่งปัน ทำบุญ แลกเปลี่ยน หรือจำหน่ายแจกเข้าสู่ระบบการตลาดอาหารปลอดภัยที่เป็นธรรมและยั่งยืน

การเป็นอิสระจากระบบทุนนิยมที่ส่งเสริมให้ปลูกพืชเชิงเดี่ยวโดยหันมาทำเกษตรผสมผสานหรือสวนสมรมปลูกพืชผักผลไม้ ทำนาผลิตข้าวไว้กินเองตลอดปี เลิกซื้อปุ๋ยเคมีและยาฆ่าแมลง รวมกลุ่มกันทำปุ๋ยอินทรีย์ทำน้ำหมักสมุนไพร และน้ำส้มควันไม้ไว้จัดการกับศัตรูพืช ลดรายจ่ายคือการเพิ่มรายได้ ด้วยการทำสมู๋ แซมพู น้ำยาล้างจาน น้ำยาซักผ้า ซึ่งมีส่วนผสมของสมุนไพรใช้เอง นี่คือนิเวศแห่งการพึ่งพาตนเองอย่างมีความสุขตามแนวทางเกษตรอินทรีย์วิถีไท เกษตรกรในภาคใต้ที่ได้รับการยอมรับให้เป็นเกษตรกรต้นแบบได้แก่ นายประจำ อังภาพย์ละออง, นายนิมิตร คงหนูแก้ว, นายภาณุ พิทักษ์เผ่า, อีหม่ามรอหิม สะอู, นางกิเยาะ มะเด, นางวีณา แก้ววุ่น และนางศาสนีย์ ช่วยจำแนก เป็นเกษตรกรในจังหวัดสงขลา ส่วนเกษตรกรในจังหวัด

นครศรีธรรมราชได้แก่ สมพร ยอดระบำ, มิตร เมืองศรีนุ่น, ชื่น เสงส์สุข, จรัล บุญมี, สงวน ขาดิรำ, ณภัทร สิงห์พันธ์, พรชัย มาลี, อรรณพ เกตุแก้ว, กุฉิน อารีกิจ และเจริญ ศิริพรหม กระบวนการที่ก่อให้เกิดการเปลี่ยนแปลงทางความคิดของเกษตรกร อันนำไปสู่การพัฒนาคุณภาพชีวิตจนพึ่งตนเองได้อย่างแท้จริงนั้น ต้องอาศัยการจัดการตามหลักยุทธศาสตร์เกษตรอินทรีย์วิถีไท 5 ขั้นตอน ดังต่อไปนี้

ยุทธศาสตร์ขั้นที่ 1	การจัดการชีวิตเกษตรกรสู่ความสุขที่พอเพียง
ยุทธศาสตร์ขั้นที่ 2	การจัดการฝึกอบรมพัฒนาคุณภาพชีวิตเกษตรกร
ยุทธศาสตร์ขั้นที่ 3	การจัดการเกษตรอินทรีย์วิถีไทเพื่อสุขภาพ
ยุทธศาสตร์ขั้นที่ 4	การจัดการลดรายจ่าย เพื่อเพิ่มรายได้
ยุทธศาสตร์ขั้นที่ 5	การจัดการตลาดอาหารปลอดภัยอย่างยั่งยืน

